

ПОВОЄННА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЧЕРЕЗ ЗМІНУ ПІДХОДІВ ДО ОБЛІКУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА БЕЗГОТІВКОВІ КОШТИ

Олексіюк М. В.

Науково-дослідний інститут публічного права, Київ (Україна)

e-mail: maxim.ole@gmail.com

Війна, як глобальна обставина непереборної сили, чинить неабиякий тиск на стійкість банківської системи. Протягом 2015–2016 років приблизно 100 банків було виведено з ринку регулятором, що потягло за собою втрату значних за обсягом обігових коштів на рахунках підприємств у таких банках. Водночас такі втрати не є застраховані Фондом гарантування вкладів. Зі врахуванням сервільності фінансової системи щодо осіб приватного права логічним є висновок про те, що сукупний вектор інтересів таких осіб має бути визначальним для архітектури системи. Отже, під час регулювання правовідносин у банківській сфері інтереси банків не можуть бути визначальними відносно інтересів суспільства, яке послуговується банківською системою. Це ставить завдання балансу прав і обов'язків в системі правовідносин щодо безготівкових розрахунків. Тут держава має широкі повноваження і виключну роль:

- монополія держави на емісію грошей;
- обов'язок українських підприємств здійснювати розрахунки між собою тільки в валюті держави;
- обов'язок українських підприємств здійснювати розрахунки тільки в безготівковій формі;
- ведення поточних рахунків здійснюється монопольно банками, які тут виступають як агенти регулятора на підставі його дозволу – ліцензії на банківську діяльність – під наглядом зі щоденним звітуванням про поточну діяльність і контролем з боку держави аж до прямого введення адміністрації.

Взамін цих обмежень держава взяла обов'язок підтримання належного функціонування фінансової системи та підтримання купівельної спроможності емітованої нею валюти. Ці два обов'язки прямо визначені законом і є логічно мінімальними для того, щоб можна було погодитися з вищенаведеним переліком обмежень, продиктованим державою. Держава, що не виконує ці зобов'язання, і як суб'єкт, що не стоїть над законом, як це постулюється принципом верховенства права, може бути змушена примусово до належного виконання своїх обов'язків, в тому числі і рішенням суду.

З економічного погляду, саме звичайнісінькі підприємства становлять базу справжнього і сталого економічного зростання – не банки і не фінансовий сектор – існування останніх як таких в принципі неможливе без реального сектору. Тому якраз найбільш загрозливим для економіки є позбавлення підприємств мож-

ливості розпорядитися своїми коштами на рахунках. Саме це створює ситуацію економічного колапсу і ланцюгову реакцію банкрутств у реальному секторі. Отже, відновлення повноцінного функціонування рахунків підприємств є обов'язковою умовою економічного розвитку, а не ризиком для економіки. Примітно, що регулятор фінансових ринків подбав про це – і власники рахунків у цінних паперах не опинилися в такій ситуації – тобто фінансовий сектор про себе подбав.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати низку базових постулатів, що ґрунтуються на поточному позитивному праві, які призводять до принципової неможливості надалі незаконного розпорядження банками коштами, що належать клієнтам, і, як наслідок, унеможливають самі банкопади:

- право власності на безготівкові кошти, що обліковуються банком на рахунку клієнта, належить клієнтові;
- банк не вправі розпоряджатися цими грошима, доки клієнт не передасть право власності на ці гроші банку, уклавши договір банківського вкладу;
- виведення банку з ринку жодним чином не ліквідує належні клієнтові безготівкові гроші, які продовжують своє існування у вигляді запису на рахунку клієнта, і жодним чином не припиняє право власності клієнта на такі гроші;
- під час виведення регулятором банку з ринку регулятор зобов'язаний забезпечити подальше функціонування платіжної системи, частиною якої є і рахунки клієнтів таких банків, і гроші, що існують у вигляді записів на таких рахунках і продовжують належати клієнтам після виведення банку з ринку;
- відсутність затвердженого регулятором (НБУ) порядку (на відміну від ДКЦБФР) не може бути перепорою для реалізації права особи вимагати належного врядування в контексті чітко прописаного законом обов'язку регулятора забезпечити функціонування фінансової (і платіжної) системи;
- існує цілком практичний і торований іншим регулятором шлях вирішення технічної неспроможності виведеного з ринку банку вести рахунки клієнтів – передача їх ведення іншим банкам – іншого способу продовжити належне ведення рахунку клієнта практично не існує, що створює безальтернативність обраної позивачем вимоги.

У розвиток економічного погляду треба також прокоментувати припущення низки економістів, що за запропонованого Чиказьким планом стовідсоткового резервування (як вони називають ситуацію неможливості банку розпорядитися чужими грошима) банки не зможуть виконувати свою важливу для економіки функцію – інвестиційне кредитування розвитку підприємств. Насправді таке кредитування зростання бізнесу «сьогодні становить тільки невелику частку банківського бізнесу» (Oscar Jorda, Moritz Schularik and Alan Taylor «The Great Mortgaging»). Зараз банки кредитують здебільшого операції з купівлі вже існуючого майна, здебільшого нерухомості, що не призводить до зростання ВВП. Але саме таке непро-

дуктивне кредитування є причиною фінансових криз у світі. Відомо, що українські банки в принципі слабо задіяні в кредитуванні капітальних інвестицій підприємств, що здатні збільшувати ВВП і генерувати кошти для повернення кредитів. Натомість українські банки з набагато більшим ентузіазмом вкладають гроші в фінансові інструменти (державні облігації), які не витрачаються на капітальні інвестиції. Тобто, прибираючи можливість банків продовжувати таке непродуктивне кредитування, ми робимо фінансову систему більш стабільною.

Так само з юридичного погляду саме функціонування цивільних відносин складно уявити без поваги до права власності (навіть у гіпотетичних системах, що заперечують приватну власність, існує державна, суспільна або спільна власність, яка охороняється законом). Відношення одного суб'єкта до речі, як своєї, і визнання цього іншими суб'єктами становлять основу будь-якого обміну. Нехтування дійсним і не заперечуваним правом власності підприємства на гроші з боку регулятора, на якого покладений обов'язок забезпечити належне функціонування системи, в якій такі права реалізуються, може свідчити про базову неспроможність держави організувати і підтримувати основоположні засади функціонування суспільства.

Дискусії економістів щодо причин фінансово-економічних криз, їхні міркування щодо того, яке має бути співвідношення резервів банків до кредитів (25 чи 5) не мають значення для суті цього дослідження, яке полягає у обґрунтуванні вимоги до регулятора відновити належне функціонування банківських рахунків економічних агентів, де обліковуються гроші, право власності на які належить таким агентам.

В опублікованій у 1973 році в Оксфордському університеті праці «Публічне міжнародне грошове право» Мілан Роберт Шустер писав: «Це є універсально доконаним, що відносно банківських рахунків вкладник має право власності, навіть у випадку, коли банкноти та монети знаходяться у банку. Отже, гроші належать клієнту, а не банку як боржнику. Вкладник є власником цих активів – доходів від цих активів – і він може передати їх, скасувати їх, розпорядитися ними на власний розсуд [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Shuster M. R. The Public International Law of Money. Oxford, 1973.